

JOURNAL *for the* STUDY *of* RELIGIONS *&* IDEOLOGIES

• No. 7 • spring 2004

Edited by S.C.I.R.I. & SACRI
<http://www.sacri.ro>

ISSN: 1583-0039

EDITOR:
Sandu FRUNZA, B.B.U.

EXECUTIVE EDITORS:
Michael JONES
Temple University
Mihaela FRUNZA
B.B.U.

MEMBERS:
Diana COTRAU, B.B.U.
Codruta CUCEU, B.B.U.
Alina BRANDA, B.B.U.
Nicu GAVRILUTA, U. Al. I Cuza, Iasi
Ana-Elena ILINCA, B.B.U.
Petru MOLDOVAN, B.B.U.
Adonis VIDU, Emanuel Univ.
Adrian COSTACHE, B.B.U.

MANUSCRIPT EDITOR:
Horatiu CRISAN
Livi POP (html version)

ADVISORY BOARD

Aurel CODOBAN, B.B.U.
Aziz AL-AZMEH
American University of Beirut
Ioan BIRIS, West Univ., Timisoara
Ioan CHIRILA, B.B.U.
Teodor DIMA, U. Al. I Cuza, Iasi
Michael FINKENTHAL, Hebrew
University of Jerusalem
Linda FISHER
Central European Univ., Budapest
Mircea FLONTA, U. Bucharest
Ladislau GYEMANT, B.B.U.

Zev HARVEY
Hebrew University of Jerusalem
Moshe IDEL
Hebrew University of Jerusalem
Adrian-Paul ILIESCU, U. Bucharest
Marius JUCAN, B.B.U.
Ioan-Vasile LEB, B.B.U.
Mircea MICLEA, B.B.U.
Adrian MIROIU, SNSPA, Bucharest
Camil MURESANU, B.B.U.
Toader NICOARA, B.B.U.
Dorothy NOYES

Ohio State University
Liliana POPESCU, CEP
Dan RATIU, B.B.U.
Traian ROTARIU, B.B.U.
SALAT Levente, B.B.U.
Leonard SWIDLER
Temple University
Peter van der VEER
Univ. of Utrecht
Leon VOLOVICI
Hebrew University of Jerusalem
VERESS Carol, B.B.U.

Relatia Stat-Biserica în privinta educatiei religioase în scolile publice din România

In this paper I will deal with the question of the religious education in the public schools in Romania, from the point of view of the relationship between Church and State. My quantitative and qualitative analysis of the bills concerning religious education, the way in which law has been applied and some of the consequences of this application wants to circumscribe the meaning of some concepts such as *religious liberty* and *the new religious forms*. The basic consequence of this I hope will be the redefining of the notion of public space and of the role played by religion with its characteristic aspects: the relationship between state and religious organizations. This will clearly show the essential bond between two main aspects of religious liberty: the formal aspect - legal and institutional - and the informal aspect – an aspect connected to the personal and social attitudes regarding the new forms of religious behaviour.

Moto:

„Nu biserica se transforma în stat, va rog sa luati bine aminte. Spre asta nazuia Roma în visurile sale! Cea de a treia ispita a diavolului! Dimpotriva, statul se transforma în biserica, se ridica pâna la ea pentru a pastori asupra întregului pamânt ceea ce este ... suprema menire a credintei pravoslavnice (ortodoxe, n.m., E.M.) pe lumea asta. Si luceafarul acesta se va aprinde în Rasarit”.¹

„Ne confruntam cu întrebarea privind rolul religiei în viata publica a „democrațiilor care se nasc”, si necesitatea vitala ca organizatiile religioase sa devina parte a emergentei societati civile în loc sa caute aliante politice nesanatoase cu statul”.²

EMIL MOISE

Ph.D. candidate, SNSPA,
Bucharest, Romania
E-mail: emimfil@k.ro

KEY WORDS:

legislation, gender discrimination, Romania, religious education, public schools

Viziunea personajului citat în prima parte din moto-ul acestei lucrari implica nu o coexistenta a Bisericii Pravoslavnice (Ortodoxe) cu Statul ci, mai mult, o respingere a acestui *rau* prin reconstructia Statului pe principii crestine.

În aceasta lucrare voi analiza relatia *Bisericii* cu statul în privinta educatiei religioase în scolile publice din România. Analiza cantitativa si calitativa – a legislatiei vizând educatia religioasa, a modului în care legislatia a fost aplicata si a unora dintre consecintele acestora – urmareste probleme care circumscriu termeni precum libertatea religioasa, noile fenomene religioase³, si care conduc la o redefinire a spatiului public si a rolului religiei, cu aspectele caracteristice: relatia dintre stat si organizatiile religioase.

Se vor evidentia astfel întrepatrunderea si interrelationarea celor doua aspecte principale ale libertatii religioase: aspectul formal, institutional, legal si aspectul informal, conectat cu atitudinile personale si sociale fata de noile forme si manifestari religioase.

Cea mai exploatata terminologie în încercarea de a defini situatia religioasa contemporana depinde de notiuni precum sincretism, secularism, eclecticism si pluralism.

Ipoteza de lucru care sta la baza acestui studiu este aceea conform careia România este (sau ar trebui sa fie) un stat secular, ipoteza justificata si de art. 29, alin. 5 din Constitutia României: *culte religioase sunt autonome fata de stat*. Am ales ca definitie a secularizarii – „procesul societal în care un sistem religios transcendent este redus la

un subsistem al societatii printre alte subsisteme si ale carui sustineri au o audienta scazuta”⁴.

În principal, lucrarea este structurata în doua parti: o analiza normativa a legislatiei privind educatia religioasa în România si un studiu de caz.

I. Legislatia privind educatia religioasa. Analiza normativa

În România, relatia religiei cu educatia (scolara) a fost reglementata prin Legea 84 din 24 iulie 1995⁵ – Legea învatamântului – modificata si republicata în 1999⁶:

Art. 9

(1) Planurile-cadru ale învatamântului primar, gimnazial, liceal si profesional includ Religia ca disciplina scolara, parte a trunchiului comun. Elevul, cu acordul parintilor sau al tutorelui legal instituit, alege pentru studiu religia si confesiunea.

(2) La solicitarea scrisa a parintilor sau a tutorelui legal instituit, elevul poate sa nu frecventeze orele de religie. În acest caz situatia scolara se încheie fara aceasta disciplina. În mod similar se procedeaza si pentru elevul caruia, din motive obiective, nu i s-au asigurat conditiile pentru frecventarea orelor la aceasta disciplina.

În varianta initiala, din 1995, în art. 9, alin. (1), teza a doua, *Religia* era reglementata ca disciplina *obligatorie* pentru învatamântul primar, *optionala* pentru

învatamântul gimnazial și *facultativ* pentru învățamântul liceal și profesional⁷.

În data de 25 iunie 1995, 57 de deputați au sesizat Curtea Constituțională asupra neconstituționalității prevederilor art. 9 alin (1), teza a doua, susținând, în esență, că prin instituirea obligativității studiului religiei în ciclul primar se aduce atingere prevederilor constituționale ale art. 1, alin. (3), teza privind „libera dezvoltare a personalității umane”, ale art. 26 alin. (2) care prevede că „persoana fizică are dreptul să dispună de ea însăși”, ale art. 29 alin. (1), (2) și (6) privind libertatea conștiinței și ale art. 45 alin. (5) privind obligația autorităților publice de a contribui „la asigurarea condițiilor pentru participarea liberă a tinerilor la viața politică, socială, economică, culturală și sportivă a țării”.

În temeiul art. 19 din Legea nr. 47/1992⁸ *privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale*, Curtea Constituțională a solicitat și analizat punctele de vedere ale președinților celor două Camere ale Parlamentului și Guvernului. În baza art. 5 din aceeași lege și a art. 11 alin. 2 din *Regulamentul de organizare și funcționare a Curții Constituționale*⁹ aceasta a solicitat și analizat informațiile Ministerului Învățământului, iar prin *Decizia 72 privind constituționalitatea unor prevederi ale Legii învățământului*¹⁰, a stabilit că prevederile art. 9 alin. (1) din *Legea învățământului* sunt constituționale (sub aspectul analizat), întrucât art. 9 alin. (1), teza finală, din *Legea învățământului*, „permite o interpretare conformă prevederilor constituționale”: *Elevul, cu acordul părintelui*

sau tutorelui legal instituit, alege pentru studiu religia și confesiunea.

În interpretarea (putin fortată) a Curții Constituționale, deși menționată în textul legii ca atare, *Religia* nu trebuia înțeleasă ca disciplină obligatorie, obligativitatea constând numai în introducerea acestei discipline în planurile de învățământ.

Pe de o parte, interpretarea Curții Constituționale oferă o variantă de îmbinare a legii învățământului cu legislația internațională și națională într-un cadru legislativ coerent, eliminând astfel interpretările conform cărora disciplina *Religie* este obligatorie; pe de altă parte însă, terminologia folosită de legiuitor – în cazul discutat, al Legii învățământului, este una care poate (usor) contribui la interpretări abuzive în privința libertății de alegere a frecventării orelor de *Religie* (referința este, în special la clasele din învățământul primar) – „e greu de presupus că fiecare director va fi dotat cu o copie a deciziei Curții pentru a o aplica întocmai, și că va reuși acest lucru”¹¹. Analiza mea va viza argumentul folosit de Curtea Constituțională pentru a demonstra că obligativitatea din textul legii nu se referă la obligativitatea studierii *Religiei*.

Astfel, în opinia Curții Constituționale, dreptul de a alege (*religia și confesiunea*) „semnifică și posibilitatea de a nu avea nici o opțiune religioasă”¹².

Analizând prin analogie, consider că argumentul folosit de Curtea Constituțională este unul falacios, întrucât dacă coroborarea tezei conform căreia *învățământul religios este obligatoriu* (premișă 1 – art. 9, alin. 1, teza a doua) cu teza conform căreia *elevul, cu acordul*

parintelui..., alege pentru studiu religia ..., (premisa 2 – ibid., teza finala), semnifica *posibilitatea de a nu avea nici o optiune religioasa*, (concluzia C – concluzia Curtii Constitutionale) atunci coroborarea tezei conform careia *învatamântul primar si gimnazial este obligatoriu* (premisa 1' – art. 6 si art. 15, alin 10) cu teza conform careia. *parintele ... , are dreptul de a alege forma de învățământ si felul educatiei copilului* (premisa 2' – art. 178, alin 1¹³) va semnifica *posibilitatea de a nu alege nici o forma de învățământ sau educatie* (concluzia C'), argument pe care, cred, nici macar Curtea Constitutionala nu ar fi fost de acord sa-l considere valid¹⁴.

În decembrie 1996, Sinodul Bisericii Ortodoxe Române si Adunarea Nationala Bisericeasca au înaintat Senatului propunerea legislativa cetateneasca, sustinuta prin semnaturile a 1.049.853 de „credinciosi”, privind modificarea art. 9 alin. (1) din Legea învățământului nr. 84/1995.

Potrivit propunerii legislative, acest alineat urma sa primeasca urmatoarea redactare:

“Planurile învățământului primar, gimnazial, liceal si profesional includ religia ca disciplina scolara de baza¹⁵. Participarea la orele de religie se va face în functie de apartenenta religioasa si confesionala.”

Propunerea nu a fost adoptata în varianta solicitata întrucât, cu referire nemijlocita la obiectul initiativei legislative, prin adresa nr. 9.304/ 1997, Ministerul Învatamântului a precizat, urmatoarele:

“1. În Legea învățământului nu exista notiunea de „disciplina de baza”. Art. 127 alin. (2) prevede ca

planurile de învățământ cuprind discipline obligatorii, optionale si facultative.

2. Introducerea religiei ca disciplina obligatorie nu va avea consecinte negative asupra elevilor care nu apartin unei credinte si confesiuni dintre cele recunoscute, potrivit legii. Exista posibilitatea ca acestia - foarte putini - sa primeasca spre rezolvare, în scoala, individual sau în grup fiverse sarcini didactice¹⁶. “

Din nou, sustinerea privind disciplina *Religie* (punctul 2 al anexei) este cel puțin confuza: pe de o parte legiuitorul a stabilit ca *elevii* „care nu apartin unei credinte sau confesiuni dintre cele recunoscute oficial sunt foarte putini (!)”¹⁷; pe de alta parte din text reiese ca daca un elev apartine uneia dintre „credintele sau confesiunile recunoscute oficial” este obligat (prin lege) sa frecventeze orele disciplinei *Religie*¹⁸ (ca si cum prin lege o persoana poate fi obligata sa participe la slujbele religioase din biserica).

În varianta modificata si republicata a *Legii învățământului*, din 1999, caracterul disciplinei *Religie* este, din nou, unul ambiguu, aceasta figurând ca obligatorie (*parte a trunchiului comun*, art. 9, alin 1) dar cu statut de optionala (*elevul poate sa nu frecventeze orele de religie*, art. 9, alin 2).¹⁹ Nici statutul de disciplina *optionala*, pentru *Religie*, nu este însa suficient clarificat întrucât optiunea de a nu frecventa aceasta disciplina nu este conditionata de alegerea altei discipline din pachetul de discipline optionale din planul de învățământ, existând posibilitatea – conform art. 9, alin. 2 – încheierii situatiei scolare fara aceasta disciplina, ceea ce îi confera si caracterul de disciplina *facultativa*.

Este evident, în urma analizei sub aceste trei planuri, că *Religia* are caracter de disciplina facultativa. Mentionarea, în textul legii, a celorlalte doua variante nu face decât sa îngreuneze optiunile în privinta alegerii acestei discipline, mai exact în privinta *renuntarii* la frecventarea orelor acestei discipline.

Ambiguitatea legislativa este continuata si în unele acte normative cu caracter de lege, prin care se atenteaza la mecanismul de asigurare a libertatii religioase. Astfel, Ordinul nr. 3670/17.04.2001²⁰ cu privire la aplicarea Planurilor-cadru de învățământ pentru liceu în anul scolar 2001-2002, în contradicție cu Legea învățământului (art. 9), anuleaza caracterul de disciplina facultativa pentru disciplina *Religie*:

“(..i) Luând în considerare faptul ca învățământul din România trebuie sa contribuie la formarea la elevi a unei personalitati active, motivate si creative, capabile de optiune si de decizie, Ministrul Educatiei si Cercetarii dispune:

(..) Art.5. Conform art. 9 din Legea învățământului, „planurile-cadru ale învățământului primar, gimnazial, liceal si profesional includ *Religia* ca disciplina scolara, parte a trunchiului comun. Elevul, cu acordul parintilor sau al tutorelui legal instituit, alege pentru studiu religia si confesiunea. La solicitarea scrisa a parintilor sau a tutorelui legal instituit, elevul poate sa nu frecventeze ora de religie.” În aceasta ultima situatie, elevul își va alege, în locul disciplinei *Religie*, o disciplina optionala.”

În unele dintre anexele *Ordinului Ministrului Educatiei* se prevede²¹, printr-o nota sub un tabel ca „elevii care nu studiaza *Religia* își vor completa, în mod obligatoriu,

schema orara cu un optional ales în urma procesului de consultare”.

Desi invoca, în preambulul *Ordinului*, „formarea unei personalitati capabile de optiune si decizie”, Ministrul Educatiei si Cercetarii, printr-o nota în subsolul unui tabel, care contrazice chiar Legea învățământului, restrictioneaza libertatea religioasa: daca un/ o elev/ eleva (*la solicitarea scrisa a parintilor...*) va dori sa nu mai frecventeze orele disciplinei *Religie* (sa presupunem ca si-a schimbat religia) la mijlocul semestrului al II-lea, nu va putea sa-si mai aleaga un optional, ceea ce va determina continuarea disciplinei *Religie*, împotriva dorintei (si a vointei) legitime a elevului/ elevei.

O situatie ilegala de ascensiune (cel putin în privinta puterii) Bisericii, cu sprijinul institutiilor publice, este evidentiata si în scoaterea la concurs, în fiecare an²², a posturilor titularizabile pentru disciplina *Religie*. Pentru a putea fi oferita spre titularizare, în conditiile legii, o catedra trebuie sa prezinte garantia viabilitatii pentru o perioada de cel putin 4 ani. Mai mult decât atât, nu pot fi oferite spre concurs catedrele pentru discipline optionale.

Pe de o parte, asa cum prevede legea, disciplina *Religie* are caracter de disciplina facultativa deci nu poate fi titularizabila (decât ilegal); pe de alta parte, existând garantia libertatii religioase, asigurata de reglementarile internationale²³ si de Constitutia României, nu poate fi asigurata viabilitatea unei catedre pentru disciplina *Religie* – oricând o persoana își poate schimba religia sau poate renunta la ea, a gândi si a legifera altfel însemnând o diminuare (considerabila) a acestei libertati.

În alin 3 al art. 9 din Legea 84/1995, republicata în 1999, se prevede ca, la cererea cultelor recunoscute oficial de stat, organizarea învățământului teologic specific pregătirii personalului de cult și activității social-misionare, în subordinea *Ministerului Educației Naționale*, se face „proporțional cu ponderea numerică a fiecărui cult în configurația religioasă a țării, potrivit recensământului oficial reactualizat”.

Această restricție²⁴ nu este corect justificată întrucât, pe de o parte, în cadrul recensământului, la întrebarea privind religia „răspunsul nu este obligatoriu. Cel care este întrebat poate să declare religia de care aparține, poate să declare că este ateu sau poate să spună că este o problemă personală – și atunci se va considera nedecarat. Adică, spre deosebire de celelalte întrebări, are dreptul de a nu răspunde la această întrebare”²⁵.

Însă nici această situație nu este reglementată destul de clar întrucât, prin art 21, alin (1), lit b), și alin (2), din Hotărârea Guvernului nr. 680/2001, *privind organizarea și desfășurarea recensământului populației și al locuințelor din România în anul 2002*²⁶, se stabilește că *refuzul de a furniza personalului de recensământ informațiile prevăzute în formularele de înregistrare sau furnizarea de date eronate sunt considerate contravenții pentru care se aplică o amendă între 2 000 000 lei și 10 000 000 lei.*

De asemenea, pe coperta I a formularului pentru recensământ, 2002, este trecută mențiunea „Cetățenii au obligația de a furniza recenzorului informații complete și corecte”, iar la capitolul IV: *Date privind persoanele înregistrate în gospodărie*, la pct. 17. *Religia*, există doar două

rubrici (*Ortodoxă și Alta religie*) fără a fi specificată și posibilitatea neapartenenței la una dintre religii.

În interviurile realizate cu recenzori, aceștia mi-au spus că au existat persoane care nu știau ce să răspundă la întrebarea privind religia sau persoane care dădeau răspunsuri de tipul „treceti ce este toată lumea”, sau „treceti ce au zis și ceilalți”²⁷.

Mai mult, deși 84% din populația României se declară că aparținând confesiunii creștin-ortodoxe, sondajul Gallup din septembrie 2003, „Intoleranță, discriminare și autoritarism în opinia publică”, comandat de Institutul de Politici Publice arată că (doar) 49,8% dintre respondenți/ respondente cred în viața de după moarte, iar 42,3% consideră că este mai important să fii om bun decât să crezi în Dumnezeu, ceea ce contravine principiilor de bază ale creștinismului²⁸.

Pe de altă parte, *Conferința Generală a Organizației Națiunilor Unite pentru educație, știință și cultură*, a adoptat la Paris, la 14 decembrie 1964 *Convenția privind lupta împotriva discriminării în domeniul învățământului*, care, la art. 3, lit d, susține următoarele:

“În scopul de a elimina sau preveni orice discriminare în sensul prezentei Convenții, Statele Participante își iau angajamentul să nu admită, în cazul unui ajutor eventual, dat sub orice formă, de către autoritățile publice instituțiilor de învățământ, nici o preferință sau restricție bazate exclusiv pe faptul că elevii aparțin unui grup determinat”.

România a devenit parte la această convenție prin *Decretul 149 din 2 aprilie 1964 pentru ratificarea Convenției*

privind lupta împotriva discriminării în domeniul învățământului²⁹.

Restricția impusă prin art. 9, alin (3), teza întâi a fost reglementată din august 1999 prin adoptarea *Legii 151 din 30 iulie 1999*³⁰ privind aprobarea *Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 36/1997 pentru modificarea și completarea Legii învățământului nr. 84/1995*:

“Culte recunoscute oficial de stat pot solicita Ministerului Educației Naționale organizarea unui învățământ teologic specific pregătirii personalului de cult și activității social-misionare a cultelor, numai pentru absolvenții învățământului gimnazial sau liceal, după caz, proporțional cu ponderea numerică a fiecărui cult în configurația religioasă a țării, potrivit recensământului oficial reactualizat”.

II. Studiu de caz

Voi continua lucrarea cu un studiu de caz, o analiză a modului în care s-au făcut demersurile introducerii educației *moral-religioase* în învățământul *de stat*³¹, câteva dintre etapele parcurse și unele dintre consecințe. Alături de instrumentele menționate în introducerea lucrării – analiză cantitativă și cea calitativă – am folosit interviuri cu elevi/ eleve, părinți ai acestora, profesori/ profesoare, inspectori școlari. Materialele – procese verbale, dari de seamă, informări, adrese, cereri – au fost preluate din arhivele Episcopiei Buzăului și ale Seminarului Teologic Liceal din Buzău.

II.1 Predarea altor discipline, în afara religiei, de către absolvenții ai instituțiilor de învățământ teologic, în școlile de stat

Absolvenții seminarelor teologice, ai seminarelor monahale și ai institutelor teologice au fost angajați pentru predarea și a altor discipline în afara disciplinei *Religie*.

În 22.02.1991, Ministerul Învățământului și Științei și Secretariatul de Stat Pentru Culte au emis o *Nota* comună cu numerele 32443, respectiv 1448 (vezi anexa), privind posibilitatea utilizării absolvenților de seminarii și ai institutelor teologice de grad universitar ca învățatori, respectiv ca profesori cu studii superioare, pentru predarea unor discipline în școlile de stat începând cu trimestrul al II-lea al anului de învățământ 1990-1991.

În 26.02.1991, prin adresa nr. 1693, Cancelaria Sfântului Sinod din cadrul Patriarhiei Române solicita Episcopiei Buzăului selecționarea, de urgență, a preoților care, conform *Notei* Ministerului Învățământului și Științei și Secretariatului de Stat Pentru Culte, corespund pentru a predă în școlile de stat, cu precădere din mediul rural, disciplinele: muzică, limba română, limba latină, limbi moderne.

Recomandarile eparhiilor urmau a fi trimise inspectoratelor școlare teritoriale care „aveau nevoie” de cadre didactice.

În urma solicitării Episcopiei Buzăului³², protopopiatele din județele Buzău și Vrancea, au întocmit tabele cu numele preoților care corespund (atât

ca pregătire cât și ca metodologie) pentru a putea predă în școlile de stat, „cu precădere în mediul rural”, disciplinele prevăzute în nota comună:

- Protoeria Buzău³³: 71 preoți – 17 cu seminar teologic (notați, în continuare, cu ST), 54 licențiați în teologie (notați, în continuare, cu LT);
 - Protoeria Patârlagele³⁴: 14 preoți – 14 LT;
 - Protopopiatul Râmnicu Sărat³⁵: 12 preoți – 12 LT;
 - Protoeria Panciu³⁶: 44 preoți – 35 LT, 1 ST;
 - Protopopiatul Focșani: 44 preoți – 40 LT, 4 ST;
- Ulterior, listele au fost trimise Inspectoratelor Școlare Județene Buzău și Vrancea.

II.2 Predarea religiei în școlile de stat: „Scapa cine poate!”

Deși în instituțiile de învățământ teologic s-a oferit oportunitatea pregătirii în scopul predării *Religiei* (existând clase cu această specializare în institutele teologice, seminarele teologice și seminarele monahale), din paragraful final al *Notei* reiese prioritatea care a fost acordată preoților în predarea acestei discipline³⁷. De asemenea, deși predarea acestei discipline are loc în școlile Ministerului Educației – școli publice, prioritatea în decizii, în privința încadrării suplimentarilor, o detin Secretariatul de Stat pentru Culte și „conducătorul unității centrale de cult” (aceste aspecte constituind unele dintre sursele *neînțelegerilor* în privința alegerii cadrului didactic, în unele școli; vezi *infra*, pp. 27-28).

În adresa *Cancelăriei Sfântului Sinod al B.O.R.*, nr. 5331/ 14.06.1990, către *Episcopia Buzăului*, se aduce la cunoștință că *Sfântul Sinod* în ședința sa de lucru din 08.06.1990 a luat în examinare referatul *Cancelăriei Sfântului Sinod* privind organizarea cursurilor de metodologie și didactică pentru preoții care vor predă religia în școlile din învățământul de stat în anul școlar 1990-1991.

În urma concluziilor la care s-a ajuns, *Sfântul Sinod* a hotărât (printre altele):

- la aceste cursuri vor participa câte un preot din fiecare protopopiat, rânduit de *Chiriaș*, dintre preoții cu pregătire și vocație didactică, consilieri culturali de la centrele eparhiale și profesori de la seminariile teologice care predau *Omiletica* și *Catehetica*;

- organizarea cursurilor de metodologie și didactică va avea loc la Institutul Teologic Universitar din București în perioada 16-27 iulie 1990, într-o singură serie;

- în cursul lunii august, a.c., eparhiile, la rândul lor, vor organiza, pe protopopiate sau grupe de preoți, seminarizarea acestor prelegeri folosind în acest scop pe preoții, consilierii și profesorii de seminar care au participat la cursurile de metodologie și didactică la Institutul Teologic Universitar din București.

Din cuprinsul Eparhiei Buzăului au participat la cursurile de metodologie și didactică, organizate de Institutul Teologic Universitar București, 8 preoți³⁸.

În *Protocolul* încheiat între Ministerul Educației și Științei³⁹ și Secretariatul de Stat pentru Culte⁴⁰, la 11.09.1990, privind introducerea educației moral-

religioase în învățământul de stat, la pct. 3, se prevede ca „educatia moral-religioasa accentueaza asupra elementelor de etica si istorie culturala. (...) Elaborarea programelor de învățământ si predarea se vor face în spirit irenic, tinând seama de principiile vietii comune într-un stat modern”, iar la pct. 2 se mentioneaza ca educatia moral-religioasa este obiect de învățământ si „are statut de disciplina optionala si facultativa”. Este interesant de remarcat ca nici una dintre prevederile cheie ale acestui *Protocol* initial nu au fost respectate⁴¹: educatia „moral-religioasa” nu s-a concentrat pe elemente de etica si istorie culturala, programele de învățământ si predarea nu au respectat (si nu respecta) spiritul irenic, iar despre „principiile vietii comune într-un stat modern”... se pare ca tendinta este de a le combate si nu de a le promova.

În urma sesizarii celor 57 de deputati asupra neconstitutionalitatii prevederilor art. 9 din Legea învățământului, în punctul de vedere al presedintelui Camerei Deputatilor se considera ca textele în discutie sunt constitutionale. În acest sens, se arata, în esenta, urmatoarele:

“Studiul religiei, în conformitate cu optiunea elevului si acordul parintelui sau tutorelui legal, în masura în care obiectul materiei si modalitatea de predare se integreaza procesului normal de învățământ si se axeaza pe prezentarea unor elemente de cultura religioasa generale, abordate într-o maniera neutra (sic!), nu poate fi considerat, ca si în cazul altor discipline, o modalitate de constrângere a subiectilor în aderarea la o anumita religie⁴²”.

Afirmatiile presedintelui Camerei Deputatilor sunt false întrucât, în contextul educational dat, studiul religiei, în scolile de stat din România, nu se axeaza pe prezentarea unor elemente de cultura religioasa generala, iar prevederile punctului 3 din *Protocol* au fost încalcate de B.O.R., respectiv prin nerespectarea caracterului irenic al disciplinei *educatie moral-religioasa* chiar din programa analitica⁴³. Astfel, pentru fiecare clasa, de la clasa I pâna la clasa a XII-a, *programa* începe cu *Semnul Sfintei Cruci* (semn specific Bisericii Ortodoxe si care, în cadrul altor confesiuni crestine este neacceptat). În *Abecedarul micutului crestin*, Bucuresti: Editura Didactica si Pedagogica, 1992, aparut cu aprobarea Comisiei Patriarhale Române pentru Învățământ si cu avizul Ministerului Educatiei Nationale nr. 32530/ 17.06.1990, se prezinta explicit, cu detalii în imagini, cum se face semnul crucii, caracteristic confesiunii ortodoxe.

Din interviuri cu eleve/ elevi de diferite clase⁴⁴, a reiesit ca la toate orele de religie li se solicita sa faca acest *semn*, cu fata orientata catre o icoana – aparținând tot confesiunii ortodoxe si care ramâne în clasa tot timpul, nu numai la orele de religie – care este prezenta în toate salile de clasa (icoanele ortodoxe nu lipsesc nici de pe peretii cancelariilor sau ai birourilor persoanelor din conducere, fiind însotite, nu de putine ori, si de *Calendarul crestin-ortodox*); acceptarea, de catre conducerea scolilor publice, a icoanelor pe peretii claselor si ai cancelariilor este o încalcare a libertatii religioase si o promovare a intolerantei, sanctionate prin *Conventia privind lupta împotriva discriminarii în domeniul învățământului*, la care România este parte.

În una dintre scolile din Buzau⁴⁵, la clasele primare, în anul școlar 2001-2002, profesoara de religie le spunea elevelor/ elevilor ca „daca nu vin la scoala cu cruciulita la gât o sa apara *diavolul* si vor pati numai lucruri rele”. La una din clasele I, mama unei eleve mi-a spus ca aceasta se trezea plângând noaptea, întrucât, la ea în clasa, pentru a fi mai convingatoare, profesoara le-a desenat *diavolul* pe tabla. În discuțiile purtate, printr-o elocventa pentru care ar fi invidiat-o si cei patru evanghelisti, profesoara respectiva mi-a spus ca atât timp cât *Fecioara Maria* – care vegheaza la buna desfasurare a activitatii ei -, nu i-a atras atentia, înseamna ca nu a gresit⁴⁶.

Un exemplu similar s-a întâmplat si la alta scoala⁴⁷ unde mama unei eleve a trebuit sa mearga cu aceasta la psiholog în urma unei povesti predata la ora de religie (probleme similare având si alti copii, ceea ce i-a determinat pe parinti sa solicite schimbarea profesorului respectiv).

Tot la aceeasi scoala, la clasele primare, în cadrul orei de religie, profesorul le-a spus elevelor/ elevilor ca „pe umarul drept aveti un înger, iar pe umarul stâng un drac, prin urmare aveti grija cum va închinati: daca începeti cu partea stânga, va închinati dracului”. Tot la clasele primare li s-a spus elevelor/ elevilor: „daca intrati într-o biserică adventista da tractorul peste voi” (în imediata vecinătate a școlii respective se afla un asezământ al confesiunii adventiste de ziua a șaptea).

Într-un liceu din Buzau⁴⁸, la orele de religie, profesorul le-a spus elevelor/ elevilor, în anul școlar 2001-2002, ca unele dintre confesiunile care nu sunt

ortodoxe (dar care sunt printre confesiunile acceptate, legal, în România) sunt secte⁴⁹. Este interesant de observat ca dintre confesiunile acceptate în România s-a referit numai la cele care au reprezentanti/ reprezentante în Buzau.

Bisericile care nu apartin confesiunii ortodoxe, sunt prezentate ca fiind un pericol pentru cei/ cele care intra în ele. De asemenea, unele dintre confesiunile respective sunt prezentate ca *denigratoare* ale confesiunii ortodoxe; (din caietul de religie al unui elev de clasa a IX-a⁵⁰): „(...) adventistii denigreaza Biserica Ortodoxa, (...) pentru ei biserica este stapânita de diavol iar singurul adapost de acesta este casa lor”; sau: „Martorii lui Iehova este una dintre cele mai periculoase secte (...) este una dintre formele de fanaticism religios”.

La una dintre scolile din Buzau⁵¹, în clasa a V-a (an școlar 2003-2004), profesoara de *Religie* le-a spus copiilor ca Dumnezeu îi iubeste numai pe ortodocsi. Din colectivul clasei fac parte si doua eleve care nu apartin confesiunii ortodoxe si care participa la ora de *Religie*: una aparținând confesiunii evanghelice iar alta aparținând confesiunii iudaice. Desi una dintre colege a protestat chiar în timpul orei: „doamna profesoara, eu cred ca Dumnezeu ne iubeste pe toti – nu numai pe ortodocsi, ci si pe colegele noastre”⁵², reactia negativa nu a întârziat sa apara, unii/ unele colege/ colege îndepartându-le, în pauza, pe cele doua fete spunând ca sunt „spurcate”. Problema s-a discutat în sedinta pe clasa, mama uneia dintre cele doua eleve solicitându-i dirigintei sa discute cu profesoara de *Religie* pentru a-si modifica discursul, cel puțin în cadrul școlii.

La mai multe scoli si licee din (judetul) Buzau⁵³, profesorul de religie (preot) le solicita elevelor/ elevilor, la ora de religie, sa prezinte aspecte din slujba tinuta la una dintre bisericile ortodoxe în duminica precedenta zilei în care are loc lectia. De asemenea, unele dintre eleve⁵⁴ mi-au spus ca li se solicita ca la ora de *Religie* sa nu stea cu *capul descoperit*. La acelasi liceu, la deschiderea anului scolar, directorul a propus ca toate zilele de scoala sa înceapa si sa se încheie cu o rugaciune.

Obligarea elevelor si a elevilor de a merge la biserica este întâlnita frecvent în scolile din mediul rural: în Grup Scolar Industrial (G.S.I.) Berca, în scoala din Plescoi⁵⁵, în scoala din Sageata, în scoala din Cândesti (anul scolar 2003-2004). Daca nu merg la biserica saptamânal, elevelor/ elevilor li se scad puncte la notarea din cadrul orei de *Religie*. Asemenea situatii sunt întâlnite si în alte judete⁵⁶. În comuna Sageata, pentru astfel de „abateri” copiilor li se dau note sub nota de promovare a clasei, iar în Cândesti copiii sunt obligati sa cumpere si trei lumânari. La scoala din Joseni, profesorul (preot) de religie a pedepsit un elev⁵⁷ în clasa a IV-a tinându-l în picioare toata ora (în prezenta celorlalti copii) pentru ca, în preajma sarbatorilor de Paste a vizionat un fim difuzat în localitate de membrii unei confesiuni protestante⁵⁸. Astfel de comportamente sunt considerate infractiuni si sunt pedepsite ca atare de legislatia din România. Astfel, Codul Penal sanctioneaza cu închisoare de la o luna la 6 luni sau cu amenda „fapta de a obliga o persoana, prin constrângere, sa participe la serviciile religioase ale vreunui cult, sau sa îndeplineasca un act religios legat de exercitarea unui cult”⁵⁹.

În G.S.I. Berca, unul dintre profesorii de *Religie* (preot) obliga copiii ca, în scoala, sa i se adreseze cu apelativul *Prea Cucernece Parinte*. De asemenea, pentru acelasi profesor (preot) formula de salut trebuie sa fie, obligatoriu, *Saru' mâna*.

În procesul verbal al *Conferintei preotesti*, Protoeria Buzau, încheiat în data de 28.08.1990⁶⁰ se mentioneaza ca „acest subiect (al educatiei moral-religioase, *n.m.*, E.M.) ne da mult de gândit si ne întrebam daca noi putem acoperi atâtea ore de religie, daca putem fi în acelasi timp si preoti si profesori”.

Prin adresa nr. 3407/ 12.09.1990 Episcopia Buzaului informeaza *Cancelaria Sfântului Sinod* ca, în cadrul întrunirilor organizate pe protopopiate, la cea de a treia parte, care a constat în discutii pe marginea temelor prezentate, s-au facut sugestii si propuneri, printre care:

- reintroducerea religiei în scolile de stat „e o problema care trebuie sa mobilizeze nu numai pe preoti ci si pe parintii copiilor, care parinti sa solicite acest lucru”;
- oficierea, în cadrul fiecărei institutii scolare, la începerea noului an scolar, a slujbei de *Sfestaniei* si a *Te-Deumului* (specific ortodoxe, *n.m.*, E.M.);
- înfiintarea la Bucuresti, în cadrul Patriarhiei a unui „post national de radio prin intermediul caruia sa se expuna învataturile Bisericii noastre, sa se faca o informare exacta si la timp asupra tuturor evenimentelor cu caracter bisericesc”;

În primele zile ale anului 1991, Secretariatul de Stat pentru Culte a emis un *Apel-Invitatie*⁶¹ la dezbateri în

cadrul unei sesiuni stiintifice cu tema „O bresa între trecut si viitor; impactul religiei crestine în societatea româneasca contemporana”. La sectiunea a II-a, *Religie si Educatie*, problematica de discutat era: *Criza moralei. Criza educatiei... Introducerea educatiei moral-religioase în scolile învatamântului de stat*⁶².

Pentru „organizarea de întâlniri si dezbateri, activitati metodice si lectii deschise în vederea unei bune desfasurari a orelor de educatie moral-religioasa” au fost emise *Circulara Sfântului Sinod nr. 641/ 1991 si Comunicatul Ministerului Învatamântului si Stiintei si Secretariatului de Stat pentru Culte, din 01.02.1991*

La propunerea *Comisiei învatamântului* pentru pregatirea personalului bisericesc, *Sfântul Sinod* a aprobat⁶³ ca în cadrul *primei* întruniri preotesti, din luna iunie 1991, sa se trateze subiectul „Educatia moral-religioasa a tineretului”.

În adresa nr. 1519/ 08.05.1991, emisa de Episcopia Buzaului catre *Cancelaria Sfântului Sinod*, se mentioneaza organizarea unor întruniri si dezbateri, în cadrul Eparhiei Buzaului, de comun acord cu cele doua inspectorate scolare judetene, Buzau si Vrancea. Au avut loc discutii cu privire la modul cum se desfasoara ora de educatie moral-religioasa în învatamântul de stat, greutatile întâmpinate în acest sens si propuneri pentru viitor. Printre „greutati”, este mentionat si faptul ca orele de religie au fost programate la începutul sau sfârșitul orelor, problema fiind nu lipsa de interes a elevilor/ elevelor pentru aceasta disciplina (întrucât în procesele verbale, ale reprezentantilor B.O.R., este mentionat „un interes larg” al acestora pentru *Religie*) ci

faptul ca nu se respecta *Protocolul încheiat* între Ministerul Învatamântului si Stiintei si Secretariatul de Stat pentru Culte, în care este precizat ca ora de religie sa fie „inclusa în orar”⁶⁴.

Printre propuneri:

- organizarea de întruniri cu preotii în probleme de metodologie si didactica;
- interventia în vederea schimbarii denumirii disciplinei *educatie moral-religioasa*;

În adresa se precizeaza ca reprezentantii celor doua inspectorate scolare judetene s-au angajat sa rezolve „favorabil” problemele sesizate (care revin unitatilor respective).

De asemenea, se mentioneaza ca în cadrul Inspectoratului Scolar Judetean, la data de 30.04.1991, toti directorii de scoli au fost îndrumati sa „include aceasta disciplina în orar, sa aiba rubrica în catalog si sa fie notata, iar lectiile predate sa fie mentionate în condica”.

În privinta „interesului larg” acordat de eleve/ elevi disciplinei *Religie*, diriginta unuia dintre liceele din Buzau⁶⁵ a solicitat acestora (clasa a XI-a), dupa începerea anului scolar 2002-2003, sa scrie pe o foaie de hârtie optionalele pe care le-ar fi ales daca li s-ar fi dat aceasta posibilitate (*de regula* optionalele sunt deja *alese* – dar nu de eleve/ elevi sau parintii acestora – atunci când începe scoala). Fiecare trebuia sa aleaga trei optionale. Nici un/o elev/a nu a ales *Religia*. Consider ca acest aspect este foarte important si cred ca ar trebui sa se insiste pe alegerea propriu-zisa a optionalelor de catre eleve/ elevi, dupa ce aceste optionale sunt afisate la un

avizier însoțite de o descriere a lor. De asemenea, un aspect la fel de important este și faptul că nici un/ o elev/ eleva nu știa că *Religia* este disciplină opțională.

În interviurile realizate cu eleve/ elevi de clasele a IX-a, a X-a, a XI-a și a XII-a⁶⁶, doar în două clase (din 19 analizate) procentul celor care au ales ca disciplină opțională *Religia* a fost 30%, în rest situându-se sub 20%, în unele clase existând o singură preferință pentru această disciplină, iar în altele chiar nici una. 90% dintre elevele/ elevii interviuați/ interviuați nu știa că *Religia* este disciplină opțională și chiar facultativă (poate să nu fie aleasă fără a se face o altă în loc)⁶⁷. Dintr-un total de 366 eleve/ elevi, doar 51 au ales ca disciplină opțională *Religia* (le-au fost indicate 9 discipline, din care trebuia să își aleaga, fără precizarea numelui elevei/ elevului, 3 opționale), reușind astfel, un procent de 13,93% (din totalul elevilor/ elevilor în clasele respective, au fost absente/ absenți în timpul interviurilor 29 eleve/ elevi).

Nici cadrele didactice, în majoritate, nu știu că disciplina *Religie* are caracter facultativ, ceea ce afectează informarea elevilor/ elevilor și a părinților acestora (nici o/ un diriginte/ diriginte, din școlile analizate nu a anunțat copiii sau părinții de posibilitatea nefrecventării orelor de *Religie*). De altfel, reglementarea acestei discipline reflectă o duplicitate care, măcar în *Legea învățământului* ar fi trebuit evitată: *Religia* apare ca obligatorie în oferta, iar cei/ cele care doresc să nu frecventeze orele respective trebuie să solicite, în scris, acest lucru⁶⁸. Varianta corectă ar fi trebuit să prevadă solicitarea celor care doresc să

frecventeze orele de *Religie* și a celor care doresc să nu frecventeze aceste ore.

În școala unde predau⁶⁹, după ce am anunțat, la toate clasele unde am ore, că frecvența acestei discipline nu este obligatorie, aproximativ 30 de elevi/ eleve și-au anunțat intenția de a nu mai participa. Este ușor de imaginat de ce intențiile lor nu s-au regăsit în practică. Doi dintre elevi (în vârstă de peste 18 ani) au anunțat însă renunțarea la această disciplină. Ambii au fost însă *determinați*, de majoritatea cadrelor didactice care le predau, să reia frecventarea orelor de *Religie*. Ceea ce s-a și întâmplat, după nici trei săptămâni⁷⁰. Din discuții cu elevi/ eleve de la diverse școli a reușit teama acestora de a alege să nu frecventeze ora de religie; cu alte cuvinte, varianta aleasă de legiuitor poate fi încadrată în formula „Scapa cine poate!” în locul celei corecte „Beneficiază cine dorește!”.

În procesul verbal încheiat în data de 18.06.1991⁷¹ la conferința preotească din cadrul Protoieriei Buzău, cu tema „Educația moral-religioasă a tineretului și a întregului popor” se menționează că „educația rece, școlastică, trebuie evitată sau, cel puțin, trecută pe locul doi... Sfânta Scriptură trebuie să aibă primul rol în educație: să ajungă asemenea lui Dumnezeu, iată tinta de atins”.

Nu lipsesc exprimările sexiste (și, evident, discriminatorii): „Educația având la bază omul ca chip al lui Dumnezeu va trimite în lume bărbați capabili să cugete și să lucreze cu putere, care să fie stăpânii și nu robii înșelăciunilor, bărbați cu idei largi, cu idei clare și având curajul convingerilor lor”. Un asemenea exemplu

de sexism în limbaj îl putem întâlni și în practica predării acestei discipline – la una din scolile din Buzău⁷² la clasele a doua, profesoara de religie le-a explicat elevilor și elevilor, la lecția „Iubirea și purtarea de grijă a lui Dumnezeu față de lume” ca *Dumnezeu se poartă cu noi ca un tata cu fiii lui*⁷³.

Se recunoaște totodată că deși este creată posibilitatea predării religiei în școli, „o problemă care se ridică acum este pregătirea noastră din punct de vedere pedagogic pentru această deosebită lucrare cu tineretul țării”.

În referatul conferinței din 20.06.1991⁷⁴, parohia Unguriu, se dau ca exemple de educație pasajul din *Vechiul Testament* în care femeia este citată printre proprietățile barbatului, alături de bou, asinul și alte dobitoace ale acestuia și pasajul în care este promovată metoda răzburării – „ochi pentru ochi, dinte pentru dinte...” – sugerându-se că „influențele educative” ale *profetilor* asupra poporului evreu ar putea fi transpuse în „adeverate manuale de educație”:

“Să nu dorești femeia aproapelui tău, nici ogorul lui, nici sluga lui, nici slujnica lui, nici bouul lui, nici asinul lui și nici unul dintre dobitoacele lui (...)! ”

Iar de va fi și alta vătămare atunci să plătească suflet pentru suflet, ochi pentru ochi, dinte pentru dinte, mână pentru mână, picior pentru picior.”⁷⁵

Se menționează că *Vechiul Testament* este o carte (sic!) puternic educativă.

Este, cred, interesant de menționat că exemple care reflectă acest tip de educație, prin pedeapsă, se regăsesc și în manualele religioase ale confesiunii ortodoxe. În

abecedarul ortodox (vezi supra), un băiat, care este prezent și în imagini și în text, fiindu-i specificat și numele (Vasilica), este pedepsit de Dumnezeu pentru că a vrut să strice cuibul unei rândunici. Pedeapsa ilustrează o metodă educativă care nu este tocmai în acord cu normele Ministerului Educației și Cercetării și nici, măcar, în acord cu învățătura creștină, aceea a dragostei și a recompensei: scara, pe care băiatul s-a „cățărât” încercând să strice cuibul rândunicii, a alunecat, „Vasilica a căzut și toată vara a zăcut bolnav în spital”. În imagine Vasilica este prezentat căzut la pământ, cu scara peste abdomen, peste membrele inferioare și peste unul din membrele superioare (în lecția Fiti buni cu vițitoarele, pp. 36-37); în această prezentare se poate identifica o ierarhie de putere, tendința putând fi considerată că fiind aceea de a dezvolta un caracter răzbunător; subsumându-se temei sugerate în titlu, conținutul lecției putea fi unul în care să se explice copiilor cum ar putea fi buni cu vițitoarele (oferind acestora hrană, construindu-le un adapost, sau protejându-le împotriva pericolelor s.a.m.d.) și nu unul în care să poată fi identificat un conflict între copii și animale, conflict rezolvat de Dumnezeu în favoarea animalelor⁷⁶.

Tot o ierarhie de putere care poate ilustra metoda educației prin pedeapsă este identificată în una dintre imaginile lecției Sfântul Nicolae, prietenul copiilor, pp. 14-15, (manualul confesiunii ortodoxe) în care, unuia dintre copii (băiatului) Sfântul Nicolae i-a adus în dar câteva nuiele; în text se menționează explicit că „Sfântul Nicolae împarte daruri copiilor cuminti și credincioși” (p. 15). În *Pravila Bisericească*, se menționează că

pentru copii „în anumite împrejurari, o bataie chibzuita si parinteasca le este de mult folos”⁷⁷, dându-se urmatorul citat din Biblie (Proverbe 13, 24): Cine-si cruta nuiaua, își uraste copilul, iar cine-l iubeste, îl pedepseste.

În procesul verbal încheiat în data de 20.06.1991⁷⁸ la conferinta preoteasca cu tema „Educatia moral-religioasa a tineretului” în cadrul Protoieriei Panciu, preotul din Rotilesti considera ca „nu s-a procedat bine prin înfiintarea multor facultati de teologie în care patrund tineri nepregatiti si cu vicii, care vor face greutati bisericii. De ce ierarhii Bisericii noastre si reprezentantii preotimii din Parlament nu iau pozitie fata de strainii care vin în tara la noi si fac propaganda religioasa pe stadioane? De ce nu ne aparam mai cu curaj religia noastra ortodoxa stramoseasca?”⁷⁹

Din acelasi proces verbal, consider ca sunt interesante unele dintre precizarile protopopului care si-a centrat discursul pe „marea misiune a predarii religiei în scoli”:

“Criza morala în care se zbate astazi poporul nostru este în buna masura urmarea propagandei ateiste. Consideram ca iesirea din aceasta criza nu va fi posibila fara ca tânara generatie sa cunoasca adevarurile crestine si sa se deprinda cu practicarea valorilor morale crestine. Alaturi de Biserica, scoala își poate aduce un mare aport în acest sens daca va reveni la predarea religiei. În interesul viitorului moral al copiilor nostri, al neamului nostru, va trebui sa apelam la parintii copiilor si împreuna sa solicitam reintroducerea religiei. Generatiile noastre nu stiu ce vor pentru ca nu stiu ce cred. (...)”

Educatia laica se adreseaza intelectului iar educatia religioasa se adreseaza inimii. Religia nu trebuie sa fie un compendiu de definitii, ea trebuie sa fie traire. E nevoie sa se dea educatiei religioase rolul ei primordial. De educatia religioasa au nevoie copiii dar si adultii. E nevoie de o catehizare a tuturor fiilor Bisericii noastre”.

În opinia reprezentantilor Bisericii Ortodoxe Române singura sursa morala, necesara pentru „viitorul moral al copiilor nostri si al neamului nostru” este religioasa – crestin-ortodoxa.

La încheierea lucrarilor conferintei, protopopul anunta ca la începerea anului scolar se poate oficia, de comun acord cu conducerea scolii, *Sfestania* si *Te-Deum* si, de asemenea, se poate pune în clase câte o icoana.

II.3 Unele dintre rezultatele introducerii educatiei religioase în scolile de stat

În data de 10.10.1990, la *Cancelaria Sfântului Sinod*, este înregistrata, la nr. 10809, o reclamatie a unora dintre *credinciosii* din parohia Canesti, care, împreuna cu preotul din parohie sunt nemultumiti din cauza „acutelor greutati întâmpinate în privinta reintroducerii religiei în scoala din cauza conducerii scolii, reprezentata prin doamna directoare Iordan Florica, ce face parte din vechea nomenclatura comunista, fosta secretar adjunct la primaria comunei noastre si instalata în mod abuziv ca director al scolii dupa revolutia din decembrie 1989”.

Astfel, pentru a discredita persoanele care nu erau de acord cu initiativa de a se preda religia în

Învatamântul de stat, se foloseau sintagme care faceau referire la regimul comunist anterior anului 1989⁸⁰. Însa *mecanismele* folosite de cei nemulțumiti erau tot unele caracteristice sistemului comunist întrucât în cerere se solicita intervenția la *forurile superioare*:

„Smeriti apelam la Prea Fericirea Voastră a ne ajuta, intervenind la Guvernul României, ca în școala din satul nostru sa se reintroduca religia cum a fost până în anul 1948, fiind un drept ce ni se cuvine. Aceasta masura va contribui la educarea sanatoasa a noii generatii de copii si tineret, în spiritul moralei crestine si cinstei, adevarului, dreptatii, al tuturor virtutilor, mostenite de la stramosi spre binele Patriei noastre, spre slava Sfintei Biserici si bunastarea întregului popor român”.⁸¹

Înca o data se observa cum „educarea sanatoasa a copiilor si tineretului, binele patriei si bunastarea întregului popor român” erau considerate nemijlocit dependente de morala crestina (se înțelege, ortodoxa).

De asemenea, este interesant de observat ca se considera element de critica apartenenta la *vechea nomenclatura comunista* iar scrisoarea îi era adresata patriarhului Teoctist caruia, dupa decembrie 1989, nu de putine ori, i s-au adus critici similare⁸².

Prin adresa înregistrata la Episcopia Buzaului, la nr. 4346/ 11.10.1990, preotul din parohia Canesti ofera mai multe explicatii: directoarea scolii nu a permis oficierea *Te Deumului*, aplicarea în școala a unei icoane si predarea religiei. Mai mult, respectiva directoare „a avut acelasi comportament ca si în regimul trecut când a fost secretara adjuncta si a persecutat poporul”.

Desi nu a avut acordul conducerii scolii, slujba a fost oficiata, la 1 octombrie 1990, iar icoana a fost prinsa în peretele din holul scolii, însa „în scurt timp a disparut”.

Evenimentele s-au soldat cu diverse petitii, întocmite de „credinciosi”, adresate patriarhului României, primului-ministru, presedintelui României, în care se solicita reintroducerea religiei în scoli, iar în alte petitii retragerea din functie a directoarei.

În discutiile purtate de preot cu un reprezentant al Inspectoratului Scolar acesta (din urma) îi da dreptate directoarei, spre indignarea preotului care încheie *informarea* attentionând ca „starea de nemulțumire se mentine în parohia din Canesti”.

Solicitându-i-se explicatii, preotul comunei a declarat⁸³ ca, între timp, la „presiunea credinciosilor”, directoarea „a fost nevoita sa primeasca reintroducerea religiei în școala de la data de 29.10.1990”.

Dintre problemele evidentiate la conferinta lunara⁸⁴ a preotilor din Protoeria Buzau, conferinta la care a participat si un reprezentant al Inspectoratului Scolar Judetean Buzau:

- neasigurarea de catre conducerile anumitor scoli a timpului si spatiului necesare desfasurarii orelor de educatie moral-religioasa;
- interpretarea deformata, în majoritatea scolilor, a cuvintelor din *Protocol* „facultativ” si „optional”.

Reprezentantul Inspectoratului Scolar a promis tot sprijinul „luând act de situatiile negative ce s-au ivit la nivelul unor scoli si a asigurat de interventia sa în punerea la punct si intrarea pe un fagas normal”.

Printre problemele evidentiate la întâlnirea dintre reprezentanții Protopopiatului Râmnicu Sarat și reprezentanța Inspectoratului Școlar Județean Buzău, la sediul Protopopiatului:

- majoritatea preoților a raportat că ora de educație moral-religioasă nu este trecută în catalog și este fixată ori prea dimineată (ex. Posta Călnău), ori la ora când copiii trebuie să meargă acasă;

- la școlile nr. 1 și 2 nu se pun la dispoziție clase din lipsa de spații, în aceste școli învățându-se în trei schimburi;

- „având în vedere că această oră este opțională și facultativă acest lucru făcându-se cunoscut elevilor chiar de diriginta lor, frecvența nu este satisfăcătoare” (din interviurile realizate în diverse școli și licee din Buzău, reiese că 90% dintre elevii/ elevii interviuați/ interviuați nu știu că ora de religie este facultativă, putând fi încheiată situația școlară fără a se alege o altă disciplină în loc⁸⁵);

- învățământul moral-religios se desfășoară mai ușor la țară, acolo nefiind problema spațiului și nici a claselor paralele.

Inspectorul a luat nota de cele semnalate de preoți și s-a angajat să ia legătura cu directorii de la toate școlile pentru „a se da concursul preoților de a putea să-și desfășoare activitatea în bune condiții”.

Probleme similare au fost sesizate și în alte unități de învățământ. În *Darea de seamă asupra desfășurării procesului de învățământ moral-religios în școlile din cadrul Protopopiatului Buzău*⁸⁶ se precizează:

- „cu toată prezența preoților în școli, în unele din acestea ei au fost primiți cu oarecare retenție și chiar cu ostilitate; la insistențe de 2-3 săptămâni orele de educație moral-religioasă au demarat, în unele școli mai ușor, în altele mai greu”;

- „problema cea mai grea este că în orarul școlilor nu a fost prevăzută ora de educație moral-religioasă”;

- „realitatea din teren este la această dată următoarea: în mediul rural toți preoții au intrat în școli și-și desfășoară activitatea didactică fără probleme deosebite; problema mai dificilă este în școlile din municipiul Buzău – aici acțiunea a demarat mult prea greu atât din motive obiective cât și subiective”;

- „la majoritatea școlilor din oraș se învață în trei schimburi; dacă ora de educație moral-religioasă era prinsă în orar situația ar fi fost mult mai ușurată, dar la nici una din școli nu s-a întâmplat acest lucru; dacă Inspectoratul Școlar s-ar fi implicat mai mult, sarcina preoților ar fi fost ușurată”.

Există, de asemenea, numeroase *informări* și *rapoarte* privind modul în care s-a deschis anul școlar – *informări* făcute de parohii sau protopopiate în care sunt descrise slujbele oficiate cu ocazia deschiderii anului școlar.

Prin adresa nr. 4121/ 02.11.1995 protopopul Protoieriei Focșani anunță episcopul din Buzău că la Școala Generală din Tâmboiesti, Vrancea, Inspectoratul Școlar Vrancea a repartizat pentru orele de religie o profesoară „calcând planificarea pe care Centrul Eparhial Buzău o înaintase în 07.09.1995” (deși în cererea preotului din Parohia Tâmboiesti se menționează că profesoara respectivă este calificată prin

absolvirea Institutului Teologic din Bucuresti). O sesizare asemanatoare este facuta si de preotul din parohia Floresti⁸⁷, Vrancea, în care se precizeaza ca preotul respectiv nu preda religia în scoala deoarece inspectorul de specialitate „a numit o tânara care are un curs de pregatire de o luna de zile”; o asemenea situatie este sesizata si în parohia Câmpineanca.

Pe spatele adresei 4485/ 23.11.1995 la care este anexat raportul unui preot din Ruginesti care „a fost îndepartat din scoala, orele de religie fiind repartizate unui tânar”, este scrisa propunerea de a se face „o noua interventie la domnul Prefect al judetului Vrancea pentru reglementarea situatiei”.

Astfel de situatii mai sunt întâlnite si în prezent: în scoala din parohia Fundeni – Zarnesti, la angajarea cadrului didactic pentru predarea *Religiei*, în anul scolar 2002-2003, prioritate a avut preotul din comuna, desi pentru post a candidat si o absolventa a unui seminar monahal si care în baza rezultatelor scolare foarte bune a obtinut avizul conducatorului unitatii centrale de cult (în exemplul nostru, Episcopia Buzaului). Din interviul cu inspectorul scolar de specialitate a reiesit ca ar fi fost de preferat ca postul respectiv sa fie ocupat de absolventa seminarului monahal, dar prevederile legale, în astfel de situatii, dau prioritate preotilor motivându-se cu „prioritatea studiilor superioare”. Consider ca aceasta „prioritate” nu este bine întemeiata întrucât scopul studiilor superioare ale unui preot este catehizarea si nu profesoratul, pe când, în exemplul prezentat, scopul studiilor monahale a fost acela al predarii *Religiei*.

III. Concluzii

Pe baza analizei întreprinse se poate evidenta ceea ce statul considera a fi continutul libertatii religioase, dezvaluind nu numai ceea ce este libertatea religioasa în sine, ci si atitudinea statului în privinta drepturilor fiintei umane.

Urmarind legislatia din România, cât si situatiile prezentate în studiul de caz, putem concluziona ca educatia religioasa, departe de a promova toleranta, inoculeaza comportamente de respingere, aliantele politice între *Biserica* si stat neputând fi descrise – în rezonanta cu pasajul citat în moto –, decât ca nesănatoase.

Este relevanta, cred, opinia lui Olivier Gillet:

“Pot fi înțelese astfel, în contextul „renasterii crestine”, tendintele „fundamentaliste” pe care le-am putea defini drept vointa unei parti a Bisericii de a restaura „credinta” ortodoxa ca unic punct de referinta în noua societate pe cale de a fi edificata. Credinta ortodoxa ar fi singurul element motor, unificator si mobilizator, si ar determina soarta Bisericii, a statului si a natiunii, unite într-un mesianism în afara caruia nu ar exista mântuire”.⁸⁸

Analizând atât reglementarile legislative cât si situatia *de facto* putem spune, urmând-o pe Ina Merdjanova, ca în perioada postcomunista tendinta celor care elaboreaza prevederile constitutionale în privinta libertatii religioase este de a interpreta notiunea de „religie” în termeni crestini si, mai mult, în termenii

bisericii crestine traditionale. Aceasta tendinta „este alimentata de o lipsa comuna a culturii religioase, ca sa nu spun o ignoranta în chestiuni religioase, de înteles dupa 45 de ani de îndoctrinare ateista, dar greu de justificat la nivelul politicii de stat”⁸⁹.

Unii autori considera ca prapastia dintre tendinta generala din continutul constitutiilor, pe de o parte, si particularitatile religioase, pe de alta parte, sugereaza importanta chestiunilor religioase pentru elitele guvernamentale care incearca sa-si însuseasca religia pentru legitimitate politica⁹⁰. Riscul de a adânci aceasta prapastie devine si mai mare atunci când pentru aceasta legitimitate este folosita – în sensul peiorativ al termenului – educatia. Cu atât mai mult consider ca masurile legislative corective trebuie adoptate cât mai urgent, orice întârziere implicând pierderi de nerecuperat.

Bibliografie

Andreescu, Gabriel „Investitia în religie nu e o investitie în civilizatie”, *Zina*, Bucuresti, nr. 2937, an X, 13 februarie 2004.

Andreescu, Gabriel „Cele doua Români: Parcul Carol si Biserica Ortodoxa Româna”, *Zina*, Bucuresti, nr. 2972, an X, 25 martie 2004.

Andreescu, Gabriel „Logica «mântuirii neamului» e anacronica”, *Observator Cultural*, Bucuresti, nr 213, 23. 03 – 29.03.2004.

Buzea, Gianina „Recensământul 2002”, Interviu cu Aurel Camara, presedintele *Institutului National de Statistica*, 22, Bucuresti, nr. 13, an XIII (629), 26 mar.- 1 apr. 2002.

Dostoievski, F. M. *Fratii Karamazov*, Bucuresti: Cartea Româneasca, 1986.

Jigau, Mihaela coord. *Învatamântul rural din România, conditii, probleme si strategii de dezvoltare*, Bucuresti, Ministerul Educatiei si Cercetarii: MarLink, 2002.

Olivier Gillet *Religie si nationalism. Ideologia Bisericii Ortodoxe Române sub regimul comunist*, Bucuresti: Compania, 2001.

Kamaras, Istvan „New Religious Phenomena and the Catholic Church in the Postcommunist Countries”, versiune preliminara, publicata în reader-ul cursului *Religion, Globalisation, and the State*, Central European University, Budapesta, 2003.

Merdjanova, Ina „Religious Liberty, New Religious Movements and Traditional Christian Churches in Eastern Europe”, *Religion, State & Society*, vol. 29, No. 4, 2001.

Sachelarie, Nicodim *Pravila Bisericeasca*, Buzau: Editura Sfintei Episcopii a Buzaului, 1999.

Weber, Renate „Legea învățământului: între contestare si supra-apreciere”, *Revista Româna de Drepturile Omului*, Bucuresti, nr. 9, aprilie-iunie, 1995.

*** *Abecedarul micutului crestin*, Bucuresti: Editura Didactica si Pedagogica, 1992

*** *Biblia sau Sfânta Scriptura*. Bucuresti: Institutul Biblic si de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1988.

*** *Programa analitica pentru predarea religiei în scoala* (aparuta cu aprobarea *Sfântului Sinod* al B.O.R.). Bucuresti: Editura Institutului Biblic si de Misiune al B.O.R., 1990.

Note:

* Cercetarea care sta la baza acestei lucrari face parte din proiectul Harta actorilor si problemelor aderarii la Uniunea Europeana, proiect derulat de Fundatia pentru o Societate Deschisa. Textele studiilor si anexele acestora pot fi accesate pe pagina de internet a Fundatiei, la adresa www.osf.ro. Rezumatele tiparite ale studiilor sunt disponibile, atât în limba româna cât si în limba engleza, la dresa Fundatiei, str. Caderea Bastiliei nr. 33, Bucuresti.

1 Parintele Paisie, personaj din F. M. Dostoievski, *Fratii Karamazov*, Bucuresti: Cartea Româneasca, 1986, pp. 20-21.

2 Ina Merdjanova, „Religious Liberty, New Religious Movements and Traditional Christian Churches in Eastern Europe”, *Religion, State & Society*, vol. 29, No. 4, 2001, p.272.

3 Urmându-l pe Istvan Kamaras, în locul notiunilor „secta” sau „cult”, care, de regula, sunt folosite în sens peiorativ, si în locul notiunii „noile miscari religioase”, care se refera la un cerc restrâns, am preferat termenul „noile fenomene religioase”; vezi Istvan Kamaras, „New Religious Phenomena and the Catholic Church in the Postcommunist Countries”, versiune preliminara, publicata în reader-ul cursului *Religion, Globalisation, and the State*, Central European University, Budapesta, 2003.

4 Karel Dobbelaere, „Secularization theories and sociological paradigms: convergences and divergences”, *Social Compass*, vol. 31, no. 2-3, 1984, p. 200, apud Ina Merdjanova, op. cit., p. 279.

5 Publicata în Monitorul Oficial nr. 167 din 31 iulie 1995 si republicata în M. Of. nr. 1 din 5 ianuarie 1996.

6 Publicata în M. Of. nr. 606 din 10 decembrie 1999.

7 O analiza critica a acestei variante initiale, din perspectiva drepturilor fiintei umane, este realizata de Renate Weber în articolul „Legea învățământului: între contestare si supra-apreciere”, publicat în *Revista Româna de Drepturile Omului*, nr. 9, pp. 16-27; aspectele analizate de autoare vizeaza libertatea de

constiința, în legatura cu obligativitatea studiului religiei si accesul la educatie al persoanelor aparținând minoritatilor nationale.

8 Publicata în M. Of. nr. 101 din 22 mai 1992.

9 Publicat în M. Of. nr. 190 din 7 august 1992.

10 Publicata în M. Of. nr. 167 din 31 iulie 1995.

11 Renate Weber, op. cit. p. 20.

12 Ceea ce ar însemna ca art. 9, alin (1) nu este coerent întrucât în teza a doua se stabileste ca religia (în ciclul primar) este obligatorie, iar în teza finala se ofera posibilitatea interpretarii conform careia religia este facultativa. Desigur, exista si varianta de interpretare, data de Curtea Constitutionala în preambulul Deciziei 72/1995, în care se precizeaza ca „prin coroborarea tezei a doua cu cea finala din structura art. 9 alin. (1) rezulta ca « obligativitatea » priveste includerea religiei ca disciplina în planurile de învățământ, religia si confesiunea ramânând sa fie alese sau nu”; însa, pe de o parte, aceasta precizare putea fi facuta explicit în textul legii, iar pe de alta parte, introducerea religiei ca disciplina obligatorie în planurile de învățământ, fara precizarea explicita în textul legii, poate fi interpretata ca obligativitatea studierii acesteia.

13 Toate articolele citate în aceasta (ultima) sustinere a mea sunt preluate din Legea învățământului, nr. 84 publicata în 1995.

14 Cu alte cuvinte, sustinând un argument similar celui folosit de Curtea Constitutionala, am ajunge la concluzia ca le este permis parintilor sa nu aleaga nici o forma de învățământ sau educatie pentru copiii lor, în conditiile în care sistemul legislativ din România obliga la un învățământ general obligatoriu (pâna în clasa a X-a).

15 Aceasta pretentie de acordare a unui statut privilegiat disciplinei *Religie*, evident exagerata, a B.O.R., confirma intentia de transformare a statului în biserica („suprema menire a credintei ortodoxe”), asa cum sustine parintele Paisie, personajul citat în moto-ul acestei lucrari; pentru o analiza a ascensiunii Bisericii (în privinta bogatiei si a puterii) vezi si Gabriel Andreescu, „Investitia în religie nu e o investitie în civilizatie”,

Ziua, Bucuresti, nr. 2937, an X, 13 februarie 2004, p. 4, „Cele doua Români: Parcul Carol si Biserica Ortodoxa Româna”, Ziua, Bucuresti, nr. 2972, an X, 25 martie 2004, p. 4.

16 Se observa caracterul (pronuntat) ambiguu si totodata special pe care, conform acestei precizari, îl capata statutul disciplinei *Religie*, despre care nu se poate spune ce este ci, mai degraba ce nu este: disciplina obligatorie nu este, pentru ca se poate renunta la frecventarea orelor acesteia, disciplina optionala nu este pentru ca nu este prevazuta posibilitatea poate fi înlocuita cu o alta, disciplina facultativa nu este pentru ca nu exista posibilitatea ca elevilor/elevelor care nu opteaza pentru studierea acestei discipline („foarte putini”!!!) sa li se încheie situatia scolara fara aceasta disciplina, urmând a rezolva „diverse sarcini didactice”.

17 Cel puțin doua sunt problemele generate de o astfel de sustinere: nu legiuitorul stabileste numarul persoanelor care apartin uneia sau alteia dintre confesiunile religioase, iar daca, de dragul argumentului, am accepta ca numarul acestor persoane este, într-adevar mic, a preciza acest aspect în textul unei legi constituie un atentat la mecanismul libertatii religioase, limitând libertatea persoanelor de a-si schimba convingerile religioase.

18 Situatie paradoxala în care, de mai multe drepturi beneficiaza persoanele care nu apartin unor confesiuni recunoscute oficial.

19 Aceasta situatie se reflecta si în practica: În cataloagele scolare, în dreptul disciplinelor optionale se afla trecuta mentiunea „C. d. s. – Curriculum la decizia scolii”, mentiune care nu se afla si în dreptul disciplinei *Religie*; de asemenea, *Religia* este trecuta direct în planul disciplinelor de studiu al elevilor/elevelor, fara acordul acestora sau al parintilor acestora, si nu figureaza în oferta disciplinelor optionale.

20 Ordin valabil înca în anul scolar 2003-2004.

21 La specializarile: Stiinte sociale, Matematica-informatica, Stiinte ale naturii, Turism si alimentatie publica, Administrativ, Posta, Economic, Industrie alimentara, Protectia mediului, Chimie alimentara, Agricol agromontan si veterinar, Silvic si

prelucrarea lemnului, Telecomunicatii, electronica, automatizari si electrotehnica, Mecanic, Lucrari-publice, constructii, Textile si pielarie s.a..

22 Posturile sunt scoase la concurs de Inspectoratele Scolare Judetene dar sunt afisate si pe adresa de site a Ministerului Educatiei si Cercetarii, prin urmare existând si acordul acestui minister.

23 Amintesc numai prevederile corespunzatoare ale Pactului International cu privire la Drepturile Civile si Politice, Conventia Europeana a Drepturilor Fiiintei Umane (art. 9) si Declaratia privind Eliminarea Tuturor Formelor de Intoleranta si Discriminare pe baza de Religie sau Credinta.

24 În varianta initiala a legii învatamântului, publicata în 1995 si republicata în 1996, nu exista aceasta restrictie. Astfel, în art. 9 alin (2) se preciza despre cultele recunoscute oficial de catre stat ca *pot solicita Ministerului Învatamântului organizarea unui învatamânt specific, corespunzator necesitatilor de pregatire a personalului de cult, iar în Ordonanta de Urgenta 36 din 10 iulie 1997 pentru modificarea si completarea Legii invatamantului nr. 84/1995, publicata în M. Of. nr.152 din 14 iulie 1997, se preciza ca pot solicita Ministerului Învatamântului organizarea unui învatamânt specific, corespunzator necesitatilor de pregatire a personalului de cult, precum si înfiintarea si functionarea unor structuri de învatamânt laic, în sistemul national de învatamânt, sub coordonarea si controlul Ministerului Învatamântului.*

25 Gianina Buzea, „Recensamântul 2002”, Interviu cu Aurel Camara, presedintele *Institutului National de Statistica*, 22, Bucuresti, nr.13, an XIII (629), 26 mar.-1 apr. 2002, p. 6; citatul îi apartine lui Aurel Camara; acelasi gen de probleme au generat si întrebările privind etnia si intimitatea personala; este, cred, interesant de observat ca interviul în care se mentioneaza acest drept de a nu raspunde la anumite întrebări apare în penultima zi de desfasurare a recensamântului – perioada în care s-a desfasurat recensamântul a fost 18 – 27 martie 2002.

26 Publicata în M. Of. nr 439, din 06.08.2001.

27 Întrucât ne-am angajat în asigurarea deplinei confidentialitati a informatiilor obtinute în baza interviurilor,

persoanele intervievate vor fi identificate astfel: S1, S2, S3, S4, S5 si S6. Informatiile mi-au fost furnizate de subiectii S1, S2, S3.

28 Vezi si Gabriel Andreescu, „Cele doua Români: Parcul Carol si Biserica Ortodoxa Româna”, *Ziua*, Bucuresti, nr. 2972, an X, 25 martie 2004, p. 4.

29 Publicat in Buletin Oficial nr. 5 din 20 aprilie 1964.

30 Publicata în M. Of. nr. 370 din 3 august 1999.

31 Sintagma „învatamânt de stat” este cea folosita de legiuitorul român în textul Legii învatamântului, sustinând astfel relatia de putere între învatamântul centralizat si initiativa locala sau învatamântul alternativ; vezi si Renate Weber, op. cit. p. 16.

32 Prin adresa nr. 629 din 27.02.1991

33 Adresa nr. 876.

34 Adresa nr. 52/22.03.1991.

35 Adresa nr. 114/26.03.1991

36 Adresa nr.1168/29.03.1991.

37 Preferinta pentru preoti, în predarea disciplinei *Religie* a ramas valabila pâna astazi, desi, pe de o parte, exista specializari, cu absolventi/ absolvente, în acest sens (pe profil pedagogic) în seminarele monahale si în institutele teologice, iar pe de alta parte pregatirea preotilor are o alta menire, de multe ori acestia fiind incompatibili (ca timp) – din cauza obligatiilor pastorale –, cu predarea la catedra.

38 Adresa nr2647/ 06.07.1990.

39 Înregistrat la nr.150052.

40 Înregistrat la nr. 7758.

41 Aceasta sustinere anticipeaza, de fapt, una dintre concluziile prezentei lucrari; premisele care conduc la aceasta concluzie se regasesc în cuprinsul studiului.

42 Decizia 72 din 18 iulie 1995 privind constitutionalitatea unor prevederi ale Legii învatamântului, publicata în Monitorul Oficial nr. 167 din 31 iulie 1995.

43 *Programa analitica pentru predarea religiei în scoala* (aparuta cu aprobarea *Sfântului Sinod* al B.O.R.), Bucuresti: Editura Institutului Biblic si de Misiune al B.O.R., 1990.

44 Scoala generala nr. 1, Scoala generala nr. 15, Liceu Pedagogic, Grup Scolar Costin Nenitescu, Grup Scolar Industrial Contactoare, Grup Scolar Servicii si Meserii, Colegiul Agricol Constantin Angelescu, Liceul de Arta, Liceul B.P. Hasdeu (toate din Buzau), Scoala generala Plescoi, Scoala generala Sageata, Grup Scolar Industrial Berca.

45 Liceul de Arta.

46 Am prezentat aceasta problema patologica inspectorului de specialitate (preot), care a avertizat profesoara în cauza.

47 Scoala generala nr. 1.

48 Grup Scolar Industrial Contactoare.

49 Concept caruia (în cadrul orei respective, de religie) i s-a dat o definitie peiorativa: „grupare de credinciosi ce s-au rupt de Biserica pe baza unor învataturi înțelese gresit”.

50 Grup Scolar Industrial Contactoare.

51 Liceul de Arta.

52 S5.

53 Scoala generala Sageata, Scoala Generala Plescoi, Scoala Generala Cândesti, Grup Scolar Costin Nenitescu, G.S.I. Berca.

54 G.S.I.Costin Nenitescu.

55 În anul scolar 2003-2004, am atras atentia asupra acestor aspecte în sedintele *Consiliului Profesorat*; motivatia unui preot-profesor, erijat în avocatul colegului sau (care obliga prezenta copiilor la Biserica), a fost una în directia considerarii bisericii ca laborator (sic!) pentru ora de *Religie*; pentru a contura tabloul, dar departe de a-l completa, as dori sa mai mentionez ca aceluasi preot i s-a permis, tot în *Consiliul Profesorat*, sa-si exprime dubiile (si obsesiile) în privinta orientarii mele sexuale (!) si sa chestioneze ne/ apartenenta mea la confesiunea crestin-ortodoxa (!).

56 vezi Mihaela Jigau, coordonatoare, *Învatamântul rural din România, conditii, probleme si strategii de dezvoltare*, Bucuresti, Ministerul Educatiei si Cercetarii: MarLink, 2002, p.114.

57 Subiectul S5; marturiile lui au fost confirmate de colegii/colegele de clasa.

58 Pentru ca nu de putine ori am întâlnit exemple similare, voi mentiona doar unul dintre articolele de lege care sunt

încalcat prin astfel de comportamente: „Nimeni nu poate fi supus torturii nici pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante” – art. 3 din Convenția Europeană a Drepturilor Ființei Umane.

59 art. 318 Cod Penal, publicat în Monitorul Oficial nr. 65 din 16 aprilie 1997.

60 Înregistrat la Episcopia Buzău la nr. 3808/ 10.09.1990.

61 Înregistrat la nr. 11304/ 03.01.1991.

62 Inițiatorul și coordonatorul lucrărilor sesiunii era prof. dr. Meroiu Grigore, insp. Gn. Secretariatul de Stat pt. Culte; apelul era semnat de Gheorghe Vladutescu.

63 Adresa este înregistrată la Patriarhia Română la nr. 138/ 06.02.1991 și la Episcopia Buzăului la nr. 521/ 14.02.1991.

64 Consider că aceasta este o falsă problemă, întrucât includerea „în orar” înseamnă de la prima până la ultima oră. Mergând pe raționamentul reprezentanților B.O.R., dacă pentru fiecare disciplină s-ar solicita în mod similar includerea, în această variantă, „în orar”, concluzia ar fi una imposibil de aplicat: școlile nu ar mai avea prima și ultima oră.

65 Grup Școlar Industrial Contactoare.

66 Interviuurile au fost realizate la Grup Școlar Contactoare Buzău și Grup Școlar Servicii și Meserii Buzău, în anul școlar 2002-2003.

67 Din acest punct de vedere, situația a rămas neschimbată: elevi și eleve cu care am discutat, de la cel puțin 8 școli și licee din Buzău, încă nu știu că *Religia* are statut de disciplină facultativă și mi-au spus că nimeni nu le-a transmis informații în acest sens; de altfel, din nou surprinzător, nici cadrele didactice nu cunosc acest lucru și nu putine au fost exemplele în care nici persoanele din conducerea școlilor nu cunosteau statutul (ce-i drept ambiguu) al acestei discipline.

68 Este evident un proces care îngreunează mecanismul prin care se asigură libertatea de conștiință.

69 An școlar 2003-2004.

70 Adus în discuție, mai mult tangential, în *Consiliul Profesoral*, subiectul a fost evitat, sau a fost susținut în termeni

care vizau mai mult imaginația preotului/ profesorului de religie decât prevederile legale; deși eram buni prieteni (ne scriam mesaje periodice), unul dintre elevi mi-a transmis că ar fi mai bine să întrerupem legăturile (din cauza presiunilor la care este supus), ceea ce s-a și întâmplat; de asemenea, situația se reflecta și în notele mai mici și dezinteresul lui pentru disciplină pe care o predau, elevul încercând să mă evite, cerându-și scuze, deși i-am arătat aceeași deschidere pentru prietenie.

71 Înregistrat la Episcopia Buzăului cu nr. 2544/01.07.1991.

72 Liceul de Arta.

73 Textul este preluat din caietul unei eleve de clasă a doua (S6), care nu a putut înțelege prea bine cum stau lucrurile cu iubirea *Domnului*: pe de o parte pentru că ea este *fiica* și nu *fiu*, iar pe de altă parte nu vedea cum profesoara (ca femeie) putea înțelege, și totodată transmite, iubirea unui tata pentru *fiiii* lui – profesoara neputând fi nici tata nici fiu.

74 Înregistrat la Episcopia Buzăului cu nr. 2408/ 21.06.1991.

75 Pasajele sunt din *Vechiul Testament, Isireea*, 20, 17, respectiv, 20, 23-24, *Biblia sau Sfânta Scriptura*, București: Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1988.

76 În discuțiile pe care le-am avut cu inspectorul-preot din Inspectoratul Școlar Județean Buzău, acesta mi-a spus că respectivul manual fusese retras din *circulație* dar că mai era folosit ca auxiliar. După ce a fost retras, în urma discuției avute, din școlile buzoiene, a apărut din nou, după două luni. Manualul a fost reeditat în 2002, cu același conținut.

77 Nicodim Sachelarie, *Pravila 136*, în *Pravila Bisericească*, (Buzău: Editura Sfintei Episcopii a Buzăului, 1999), p.30.

78 Înregistrat la Episcopia Buzăului cu nr. 2837/ 03.07.1991.

79 Este des întâlnită această tendință de transmitere a opiniei conform căreia există o relație de identitate între apartenența religioasă (creștin-ortodoxă) și apartenența națională (română); vezi, de exemplu (dar nu singurul) numirea principalei

ctitorii ortodoxe *Catedrala Mântuirii Neamului* (ma simt cel puțin dator sa mentionez articolul lui Gabriel Andreescu, „Logica «mântuirii neamului» e anacronica”, *Observator Cultural*, Bucuresti, nr 213, 23.03 – 29.03.2004, pp 4-6). Consecintele transmiterii acestei opinii în educatie sunt dezastruoase: am întâlnit nu putine situatii în care elevii sau eleve mi-au spus ca cine nu este ortodox nu are ce cauta în „aceasta scoala”, sau (un exemplu extrem, dar nu neaparat rar) situatii în care elevi sau eleve au afirmat ca daca ar avea o putere ar omorî toate persoanele care nu apartin confesiunii ortodoxe (în exemplul oferit, elevul si eleva care au sustinut asemenea afirmatii erau în clasa a IX-a, dupa 8 ani de frecventare a disciplinei *Religie*); sunt si cadre didactice, nu neaparat de *Religie* care sustin, violent, aceasta opinie: când am solicitat retragerea icoanelor de pe peretii (publici) ai scolii, pe motiv ca erau si copii ai altor confesiuni în scoala, un profesor mi-a raspuns: „daca nu le convine, sa plece în tara lor, de unde au venit”.

80 În documentele din arhiva *Episcopiei*, astfel de sintagme sunt frecvent întâlnite atunci când o persoana (în special) publica, nu raspundea favorabil cererii de introducere a religiei în scoli.

81 Din aceeasi scrisoare.

82 Vezi în acest sens, Olivier Gillet (2001), *Religie si nationalism. Ideologia Bisericii Ortodoxe Române sub regimul comunist*, (Bucuresti: Compania), p. 13, 30 s.a., dar nu numai.

83 Declaratia a fost înregistrata la Episcopia Buzaului la nr. 510/ 13.02.1991.

84 Înregistrata la Episcopia Buzau cu nr. 1593/01.05.1991.

85 vezi supra, nota nr. 28.

86 Înregistrata la Episcopia Buzau cu nr. 244/ 25.01.1991.

87 Înregistrata la nr. 4301/ 15.11.1995, Episcopia Buzaului.

88 Olivier Gillet (2001), *Religie si nationalism. Ideologia Bisericii Ortodoxe Române sub regimul comunist*, Bucuresti: Compania, p. 275.

89 Ina Merdjanova, op. cit., p. 274.

90 John Markoff and Daniel Regan, „Religion, the state and politics: legitimacy in the world’s constitutions”, in Thomas Robbins and Roland Robertson (eds.), *Church-State Relations: Tensions and Transitions* (Transactions Books, New Brunswick, 1987), pp. 161-82, apud Ina Merdjanova, op. cit. p. 278.